

NEGYVENÖT ÉVE VÉDETT

A Mártélyi Tisza-ártér

ÍRTA | ALBERT ANDRÁS természetvédelmi örkerület-vezető, KNPI

A Tiszántúlon, a Csongrád megyei Hódmezővásárhely magasságában varázslatos szépségű világ várja az ideérkezőket. A táj arculatának fő formálója a Tisza. A szabályozáskori folyó emléke elevenedik meg, sajátosan magyar tájtípust foglalva magában. A folyó hullámterében az odvas, göcsörtös botlófűzek, morotvák, égnek magasodó nyárfaerdők és mocsaras hullámtéri legelők különleges világa ragadja meg a látogatók figyelmét. Ennek megőrzésére hívták életre 1971-ben, hazánkban harmadikként, a *Mártélyi Tájvédelmi Körzetet*.

A 2260 hektárnyi terület a Tisza bal parti hullámterében helyezkedik el. A Tisza medre és az árvízvédelmi töltés fogja közre, délen az egykori, algyői gyalogrévhez vezető út határolja. Az így körülzárt térség

a Barci-rét, Körtvélyes, Kutyafenék és Anyássziget néven ismert hullámtereket foglalja magában.

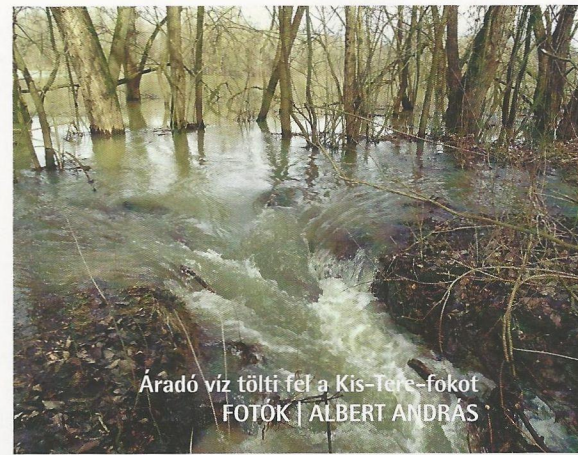
A táj gátak közé szorított „mentetlen” terület – a levágott folyókanyarulatokkal, a gátépítéskor létrehozott kubikgödörökkel és a telepített erdőkkel – ember által

létrehozott, mesterséges környezet. A legértékesebb területeken vendégmarasztaló sártól nehezen járható utak, az áradások után visszamaradt vizekben milliósázmra tenyésző szúnyogok hada várja az ideérkezőket. Kevesen is járnak erre. Éppen ez a háborítatlanság kedvez sok élőlénynek.

Ha pedig áradáskor éltető vízzel telítődnek a fokok, erek és kubikok, a hullámtér egészen más arcát mutatja.

EGY KIS MÚLTIDÉZÉS

A hegyvidékről a Dél-Alföldre érkező, meglassuló Körösök és a Maros a maguk által épített hordalékkúpon több ágra szakadva, széles mocsárvilágba veszve érték el a Tiszát. Hódmezővásárhely és a tágabb környék népének mindennapjait, a táj egykori arculatát alapvetően meghatározta a kiterjedt vizes élőhelyek szabta feltételekhez alkalmazkodó, a természeti adottságokat sokoldalúan felhasználó ártéri foggazdálkodás. A széles hullámtéren a mai napig jól nyomom követhetően kirajzolódik az egykori fokok, erek, laposok zezugos világa. A XIX. századi vízrendezési munkák után itt nagy kiterjedésű, összefüggő hullámtéri területen őrződött meg a természetes vízhálózat formakincse, kiegészülve a kubikgödrök összefüggő láncolataival. Áradások idején újra-éledve ma is fontos szerepet játszik a nagy vizek levonulásában ugyanúgy, mint a vízi életközösségek fennmaradásában. Az imént egy szitakötő bukkant fel a lombok közt élesen besütő napfényben. Ahogy szárnyain megcsillan a kora tavaszi napfény, úgy villannak elém régi emlékeim. Gimnazista koromban nyári munkaként a Tiszakutató Bizottság hajóján matrózkodtam. Szinte hetente jártunk Körtvélyesbe. Akkoriban, a hetvenes években még sokfelé legeltettek a hullámtéri mocsárréteken.

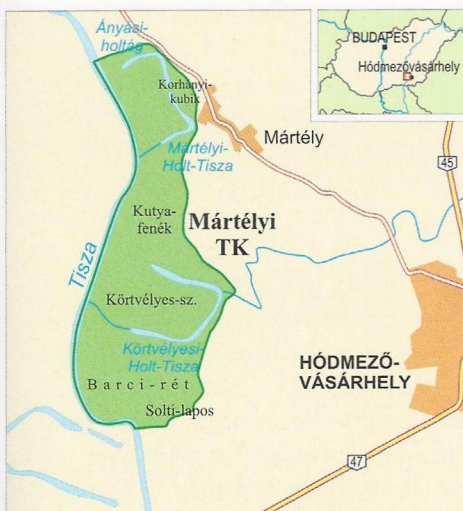

Áradó víz tölti fel a Kis-Tisza-fokot
FOTÓK | ALBERT ANDRÁS

A védetté nyilvánítást megelőzően elsősorban a környék madárvilágáról voltak átfogó ismereteink. *Dr. Sterbetz István*, a honi természetvédelem legendás alakja gyűjtött itt adatokat több évtizedes munkával. Akkoriban – egészen a rendszerváltásig – a Tisza gátjától Hódmezővásárhelyig nagy területen folyt rizstermesztés. Az egykori ártér mentett oldalra került, belvizektől nehezen megvédhető medermaradványait próbálták így hasznosítani. A rizstermelés jóvoltából – a folyószabályozás előtti állapotokhoz hasonlóan – újra nagy kiterjedésű, sekély vízfelületeket találtak a vízimadarak tömegei. Ezek a mesterséges táplálkozóterületek és a hullámterek háborítatlan, öreg füzesei, kubikgödre, mocsárréti legelői (Körtvélyes, Barci-rét, Sasér), valamint a távolabbi környék szikes pusztái (Kardoskút, Pusztaszer) és halastavai (Szegedi Fehér-tó, Csaj-tó) olyan hálózatot alkottak, és alkotnak ma is, amelyben a legtöbb hazai

Hajnal a Körtvélyesi-Holt-Tiszán

Körtvélyesi táj a XX. század elején
FOTÓ | PLOHN JÓZSEF
(Tornyai J. Múzeum archívum)

» A Sebes-foki vízrendszer egyik kubikgödre

vízimadár-faj megtalálja életfeltételeit. A Mártélyi Tájvédelmi Körzet e hálózat egyik kulcspontja.

MOZAIKOS TÁJ – VÁLTOZATOS ÉLŐVILÁG

Mivel a tájvédelmi körzet a folyó hullámterében van, a vízjárás döntően befolyásolja a környezet állapotát, így növény- és állatvilágát is. A flóra fajokban nem túl gazdag, ritkaságok alig vannak, hiszen árvíz idején a 2-4 méteres vízborítást, a lassú kiszáradást, az újévet köszöntő jeges árvizeket kevés növény képes elviselni. Az öreg nyárasok és füzesek mellett a holtágakban és a kubikgödrökben virágzik a *rence*, a *rucaöröm*, a *sulyom* és Földünk legkisebb virágos növénye, a *vizidara*. Olyan rendkívül ritka fajokra is ráakadhatunk, mint a *tekert csúdfű*, a *kunsági bükköny* és a *Tallós-nószófü* töveire. A védett terület állatvilága viszont gazdag és igen csak változatos a mozaikos élőhelyek miatt.

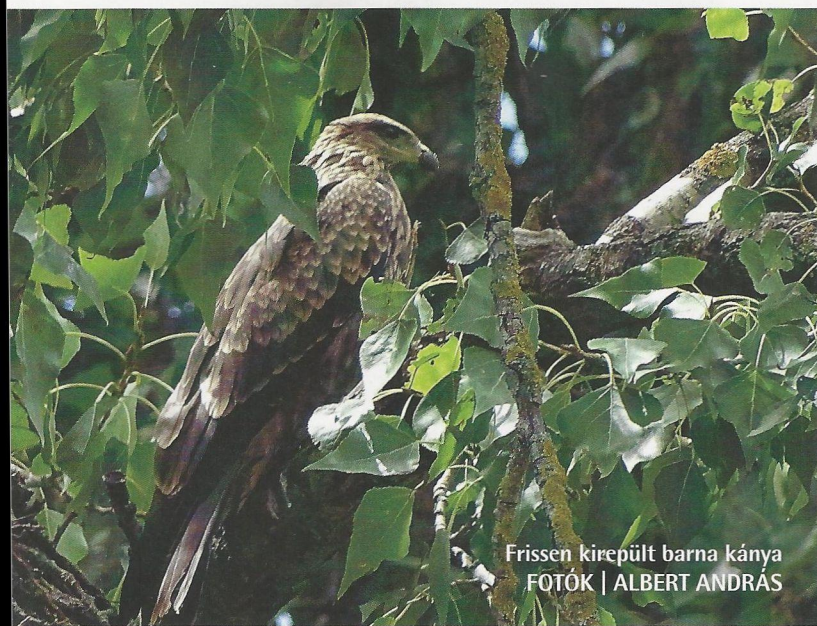
A vízben igen gazdag halfauna él. Eddig harminchat halfaj előfordulását bizonyították, közülük a *réti csík*, a *vágó tok*, a *lápi póc*, a *vágó csík*, a lápos vizekből ismert *réti csík*, valamint a *magyar* és *német bucó* érdemel külön is említést. A halak és a vízi rovarok mellett a hullók és a kétéltűek a legfőbb élelemforrásai azoknak a madártömegeknek, amelyek miatt 1979-ben a tájvédelmi körzet felkerült a Ramsari Egyezmény listájára.

Eddig összesen kétszázötvennégy madár-faj jelenlétét sikerült kimutatni a területről, amelyek közül száztizenkettő költött is. A buja ártéri növényzetben talál fészkelőhelyet magának a *fülemüle*, a *zöldike* vagy a *barátposzáta* és a városokból is jól ismert *fekete rigó*. A természetközeli öreg erdők odvas fáinak üregeiben költ a *macskabagoly*.

A 20 méteres magasságot is meghaladó lombkoronában építi fészket a *réti fülesbagoly* és a *réti sas*.

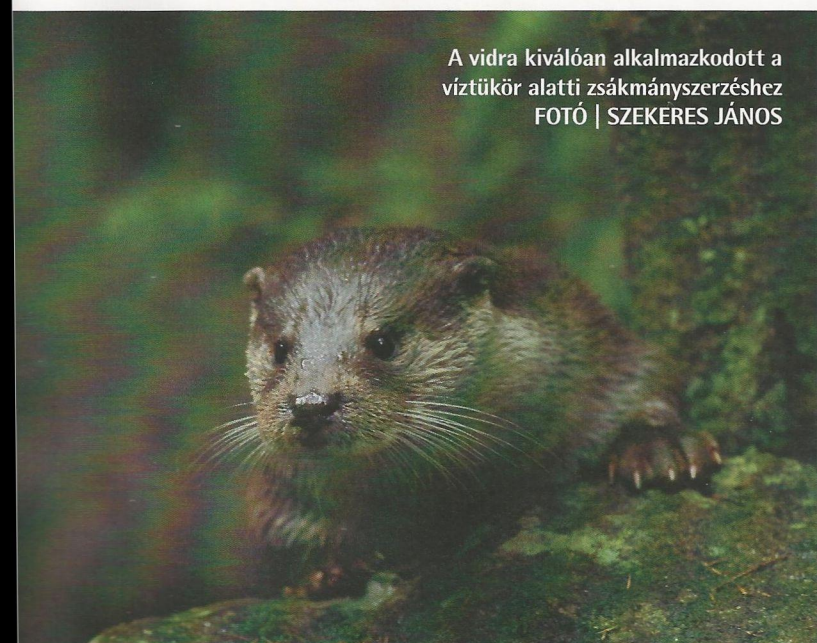
a réti fülesbagoly vízjárástól függően jelenik meg

A tavasi áradások idején az elöntött réteken tömegével jelennek meg a vonuló récék. A vízszint csökkenésével jön el a gémelek és a gólyák ideje. A visszamaradó vizekben nagy csapatokban keresik a halakat a gázlómadarak: a *bagócsok*, a *kanalásgémelek*, a *szürke gémelek*, a *kis kócsagok* és a *bakcsók*. A terület legértékesebb, emblemikus fészkelői: a *fekete gólya*, a *bölgébika*, a *réti sas*, a *barna kánya*, a *darázsölyv*, a *haris* és a *réti fülesbagoly*. Az utóbbi két faj a mindenkori vízjárástól függően néha évekig nem költ, majd újra megjelenik. A tájvédelmi körzet és tágabb környéke, az Alsó-Tisza-völgy az utóbbi években a barna kánya egyik legjelentősebb hazai költőterülete lett tizenhárom ismert revírral. A Tisza vízjárása szerint hol sekély tengerként elöntött hullámtéri réteken, hol csak a mély fekvésű laposok és holtágak megmaradt, apadó vizében a vonuló récék, gémelek, partimadarak találnak őszi és tavaszi pihenő- és táplálkozóterületet.

Frissen kirepült barna kánya
FOTÓK | ALBERT ANDRÁS

A vidra kiválóan alkalmazkodott a víztükör alatti zsákmányszerzéshez
FOTÓ | SZEKERES JÁNOS

TÁJFEJLESZTÉS ÉRTÉKÖRZÉSSEL

A tájvédelmi körzetek értékeinek kialakításában és megőrzésében fontos szerepe van a hagyományos gazdálkodásnak. A Mártélyi-Holt-Tisza mellől induló Tiszai tanösvényen barangolva jól megfigyelhető, hogy a legeltető állattartás, a természetkimélő hullámtéri tájhasználat sokféle élőlénynek teremt megfelelő környezetet.

A XX. század végén a hullámtéri tájhasználat sokat veszített változatosságából. Ahogy eltűntek a legelő gulyák a hullámtéri rétekről, és egyre-másra felhagyták a gyümölcsösöket, mind nagyobb területet borított el a tájidegen, inváziós növények fajszegény bozótja. A kefesűrűségű *gyalogakác*osban és a *vadszőlő* tömege alatt

